

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 930.255(100=163.6)

Prejeto: 24. 10. 2008

Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini

GAŠPER ŠMID

mag., višji svetovalec – arhivist

Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI–1127 Ljubljana

e-pošta: gasper.smid@gov.si

IZVLEČEK

Članek prikazuje zgodovino evidentiranja arhivskega gradiva, ki je zunaj države in zadeva Slovenijo in Slovence, zakonsko osnovo in probleme, ki se pojavljajo ob objavljanju evidenc arhivskega gradiva, ki ga hranijo tuje institucije.

KLJUČNE BESEDE: arhivi, evidentiranje, arhivsko gradivo, tujina, gradivo izseljencev, zgodovina, zakonodaja, evidence, vodniki, popisi, sezname

ABSTRACT

REGISTERING ARCHIVES ABROAD

The article focuses on the history of registering archives that are located outside Slovenia and relate to Slovenia and the Slovenians. It describes the legal basis for such activity and the issues that appear when publishing registers of such archives kept in foreign institutions.

KEY WORDS: archival institutions, registering, archives, foreign countries, emigration records, history, legislation, registers, archival guides, archival inventories, lists

Uvod

V letu 2004 sem bil določen za to, da pripravim objavo popisov arhivskega gradiva, evidentiranega v tujini, ki je pomembno za zgodovino Slovencev. Ker se do takrat nisem ukvarjal s to problematiko, sem se najprej poglobil v arhivsko zakonodajo, literaturo in evidence, ki jih v zvezi s tem vodi Arhiv RS. Moja odkritja so bila na določenih mestih porazna.

Začetek evidentiranja gradiva za zgodovino Slovencev na splošno in hkrati tudi zunaj meja države Slovenije oziroma njenih predhodnic sega že v leto 1859, ko je Historično društvo za Kranjsko predlagalo ustanovitev deželnega arhiva; arhivsko gradivo so do tedaj že zbirali in popisovali različne ustanove, društva in posamezniki,¹ torej so ga že takrat evidentirali. Ne moremo tudi mimo raznih seznamov, evidenc, ki so nastali na podlagi sporazumov o vračanju arhivskega gradiva iz nekdanje skupne monarhije v nekdanjo skupno kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev oz. Jugoslavijo. Kolo zgodovine se je zopet zavrtelo in po drugi svetovni vojni smo zahtevali gradivo, ki so ga odpeljale razne okupacijske sile in celotna zadeva se v današnjem času zopet ponavlja, saj iščemo, zbiramo podatke o "*slovenskem arhivskem gradivu*" nekdanje skupne države, Socialistične Federativne Republike Jugoslavije.

Skratka, na podlagi različnih sprememb v preteklosti: upravnih, družbenih, političnih, gospodarskih, socialnih ... zmagovalci pišejo "nove" zgodovine. Zaradi kompleksnosti dogodkov je treba preveriti in dopolniti tudi primarne, arhivske vire tako doma kot v tujini, zato to pregledovanje in dopolnjevanje traja v neskončnost, ker vedno nastaja novo gradivo, ki s svojo vsebino lahko odločilno vpliva na slovensko zgodovinopisje in tudi na druga področja.

"Zgodovina" evidentiranja v tujini

Prvi je podrobneje o evidentiranju arhivskega gradiva v tujih arhivih pisal Milko Kos,² ko je podal pregled do tedaj objavljenih virov iz tujih arhivov pri nas in izdelal neke vrste prednostno listo arhivov v tujini s stališča pomembnosti gradiva za našo starejšo zgodovino.³

Ne smemo pa pozabiti, da so razni "evidentirajoči" navadno upoštevali le tisto gradivo, ki se je skladalo z njihovim konceptom dela oz. projektom. Sistematičen pregled arhivov, ki hranijo arhivsko gradivo, pomembno za zgodovino Slovencev, zunaj meja nekdanje Jugoslavije, je bil podan že v prvem vseslovenskem Vodniku.⁴ V posebnem poglavju so navedeni arhivi v tujini skupaj z literaturo, ki hranijo to arhivsko gradivo.⁵ Evidentiranje virov pa je potem osvetlilo VII. zborovanje arhivarjev z naslovom Sodelovanje arhivarjev pri raziskovanju slovenske zgodovine leta 1974 v Slovenj Gradcu, ko je bil ob dvajsetletnici delovanja Arhivskega društva Slovenije sprejet tudi sklep, da društvo začne izdajati svoje lastno glasilo.⁶ Sklenjeno je bilo tudi, da bodo razprave in referati o evidentiranju arhivskega gradiva za zgodovino Slovencev na splošno in hkrati tudi zunaj meja objavljeni v prvi številki društvenega glasila Arhivi. Z objavljenimi prispevki s to temo so sodelovali vidnejši slovenski zgodovinarji – akademiki, profesorji in seveda arhivarji, med njimi so bili Bogo Grafenauer, Ema Umek s temeljnim prispevkom,⁷ Pavle Blaznik, Božo Otorepec, Samo Pahor, Jože Šorn, Franc Šebanič, Franc Rozman, Antoša Leskovec, Julij Tittl, Miroslav Stiplovšek, Dušan Biber, Tone Ferenc, Breda Pogorelec in še nekateri avtorji, ki pa svojih prispevkov niso pripravili za objavo. Referati so pokazali, da so raziskovalci evidentirali arhivsko gradivo zlasti glede na tematiko,⁸ na primer za starejšo zgodovino Ljubljane, briksenškega in freisinškega gospostva, za zgodovino med vojnama, narodnoosvobodilnega boja, za zgodovino delavskega gibanja, ... Udeleženci posvetovanja so se strinjali, da je treba oblikovati načela za izvedbo programa raziskovanja, evidentiranja in reproduciranja arhivskega gradiva, ki zadeva Slovence in je v tujih arhivih. Pri tem ne gre

¹ Ob koncu 19. stoletja je izstopal Anton Koblar, ki je svoje prispevke objavljal v *Izvestjih muzejskega društva za Kranjsko*; primerjaj še: Janša-Zorn, Olga: Anton Koblar, str. 129–136.

² Kos, Milko: *Gradivo za starejšo zgodovino Slovencev v arhivih izven naših meja*, str. 37–67.

³ *Vodnik po arhivskem gradivu za zgodovino Slovencev in drugih narodov nekdanje Jugoslavije v Centralnem državnem arhivu v Rimu*, str. 1.

⁴ *Vodnik po arhivih Slovenije*.

⁵ Gradivo za Slovensko zgodovino v arhivih izven Jugoslavije. *Vodnik po arhivih Slovenije*, str. 567–572.

⁶ Arhivom na pot, str. 5.

⁷ Umek, Ema: Raziskovanje, evidentiranje in snemanje arhivskega gradiva v tujih arhivih, str. 14–16; predlagala je tudi evidenčni listek fonda (zbirke), ki naj bi vseboval te podatke: naziv fonda ali zbirke, čas fonda ali zbirke, število tehničnih enot, signatura fonda, imenu (naziv, naslov). Kratka oznaka kompetenc ustvarjalca fonda ali kratka oznaka vsebine, registraturna pomagala, arhivska pomagala, literatura o fondu, objave gradiva iz fonda, ureditev fonda (registraturni načrt itd.), možnost raziskovanja (morebitne omejitve itd.), signature arhivskih enot, ki vsebujejo gradivo, obseg (število listov), evidentirano, kaj, kdo, kopirano kdaj, kdo in imetnik.

⁸ Umek, Ema: Zaključki iz referatov Slovenjgraškega arhivskega zborovanja, str. 41–42.

za gradivo, ki nam pripada po konvencijah.⁹ Kot vzorčen primer popisa pa je bil objavljen še Popis arhiva maršala Marmonta v Municipalni knjižnici v Chatillonu sur Seine.¹⁰

Evidentiranje so v preteklosti izvajali arhivisti, pedagoški delavci, muzealci, knjižničarji, galeristi ..., skratka, razni kulturniki, ki so raziskovali v sorodnih institucijah, doma in seveda tudi v tujini. Ob svojem raziskovanju so nehote tudi evidentirali in pogosto so si dali izdelati tudi kopije arhivskega gradiva. O tem evidentiranju pa niso nastale nobene vsaj okvirne enotne evidence oziroma seznanji ali popisi. Podatke o njihovem delu in kot posledica o arhivskem gradivu lahko najdemo le v objavljenih strokovnih prispevkih in raznih delovnih poročilih. Skoraj praviloma je na mikrofilm posneto ali v kakšni drugi obliki kopirano arhivsko gradivo ostalo pri posameznikih in ni bilo dostopno javnosti.

V preteklosti je to področje arhivske dejavnosti urejeval Zakon o arhivskem gradivu in o arhivih iz leta 1966 z dopolnitvami iz leta 1973 in Zakonom o naravni in kulturni dediščini iz leta 1981, ki je med drugim v 99. členu določal naloge takratnega Arhiva SRS in bil poleg zadolžen ne le za zbirno evidenco arhivskega gradiva, ampak tudi za vodenje evidence arhivskega gradiva, ki je zunaj območja SR Slovenije in v tujini in zadeva Slovenijo in Slovence.¹¹ Še podrobneje pa je to področje urejal Pravilnik o sestavi in vodenju evidenc arhivskega gradiva,¹² ki v členih od 16. do 19. navaja, da je Arhiv SRS dolžan zbirati pripomočke, popise, inventarje in druge zadeve, ki omogočajo vpogled v vsebino arhivskega gradiva, ki je zunaj območja SR Slovenije, v tujini, in so v njem podatki, ki zadevajo Slovenijo in Slovence. Da pa bi bila dokumentacija čim popolnejša, to ne obvezuje samo arhiva, temveč tudi druge družbenopravne osebe, ki so obravnavano arhivsko gradivo evidentirale. Pomembno je tudi t. i. načelo javnosti popisov in drugih pripomočkov za uporabo ter sploh informacij o arhivskem gradivu v tujini. Razni popisi, vodniki, inventarji in sploh podatki, informacije o takem gradivu morajo biti javno dostopni, pa tudi pri-

dobljene kopije, posnetki arhivskega gradiva, ker so bili izdelani z družbenimi sredstvi.¹³

Opogumljeni z zakonsko osnovo so to področje arhivske stroke, evidentiranje arhivskega gradiva v tujini, ponovno poudarili na posvetovanju ob 100-letnici predhodnika Arhiva SR Slovenije in z njim povezani okrogli mize o evidentiranju virov za zgodovino Slovencev v tujih arhivih.¹⁴ Referati z okrogle mize z dopolnitvami so objavljeni v rubrikah "Članki in razprave" in "Pomembnejše gradivo v tujih in domačih arhivih" v 11. številki glasila Arhivskega društva Slovenije.¹⁵ Referenti za gradivo v tujih arhivih so bili: France M. Dolinar, Ferdo Gestrin, Milan Pahor, Ugo Cova, Adele Brandl – predstavili so pomembnejše gradivo za zgodovino Slovencev v Italiji. France M. Dolinar je predstavil še gradivo, ki ga hranijo v Vatikanu, Jože Žontar in Avguštin Malle gradivo v avstrijskih arhivih, Milica Miličević pa arhivsko gradivo za zgodovino Slovencev v takratnem Arhivu Jugoslavije.¹⁶ Celoten pregled dotedanega evidentiranega arhivskega gradiva v Italiji, Avstriji, na Madžarskem, takratni Češkoslovaški in Zvezni Republiki Nemčiji ter v Franciji in Angliji pa je podal France M. Dolinar,¹⁷ a je poudaril, da pri tem ni upošteval starejših evidenc fotokopij in mikrofilmov, ki so jih dali izdelati posamezni arhivi in tudi druge sorodne institucije za svoje potrebe pred skupnim dogovorom in niso poslali kopije evidenc Arhivu Slovenije. Fotokopije oz. mikrofilmi so postali del zbirk in so objavljene v Vodniku po arhivih Slovenije (Ljubljana 1965) in vodniku Arhivski fondi in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ, SR Slovenija (Beograd 1984).¹⁸

Očitno se evidentiranje gradiva kot tema v slovenski arhivistiki intervalno ponavlja skoraj vsakih 10 let, saj je bilo leta 1999 v Postojni 18. posvetovanje Arhivskega društva Slovenije in ena izmed treh tem je bila tudi evidentiranje za zgodovino Slovencev v tujini. Avtorji Matjaž Bizjak, Marjan Drnovšek, Darko Friš, Milica Trebše Štolfa,

⁹ Umek, Ema: Zaključki iz referatov Slovenjgraškega arhivskega zborovanja, str. 43.

¹⁰ Gradivo je v okviru kulturne izmenjave med Jugoslavijo in Francijo evidentirala Majda Smole. Fond obsega 49 fasciklov, 25 popisanih fasciklov pa pokriva čas, ko je bil maršal Marmont guverner Ilirskih provinc.

¹¹ Žontar, Jože: Predpisi, ki urejajo arhivsko dejavnost, str. 22.

¹² Objavljeno tudi v *Arhivi* 4 (1981), št. 1–2, str. 217–221.

¹³ Iz 19. člena Pravilnika o sestavi in vodenju evidenc arhivskega gradiva v božja ušesa in veliko dilem bi že bilo razjasnjenih.

¹⁴ Žumer, Vladimir: Poročilo uredniškega odbora glasila Arhivskega društva in arhivov Slovenije, str. 69.

¹⁵ *Arhivi* 11 (1968), št. 1–2, str. 7–94.

¹⁶ Miličević, Milica: Arhivska gradja za istoriju Slovenije, str. 78–86, do sedaj edini sistematičen pregled arhivskega gradiva s katerim so Slovenci povezani v nekdanjem Arhivu Jugoslavije.

¹⁷ Dolinar, France M.: Evidentiranje arhivskega gradiva za zgodovino Slovencev v arhivih izven Slovenije, str. 7–11.

¹⁸ Dolinar, France M.: Evidentiranje arhivskega gradiva za zgodovino Slovencev v arhivih izven Slovenije, str. 9.

Nada Jurkovič, Kristina Šamperl Purg, Drago Trpin, Duša Krnel Umek, Lilijana Vidrih Lavrenčič, Branko Kozina in Branko Radulović, Aleksandra Serše, Vladimir Sunčić, Jelka Melik in Mateja Jeraj ter Lojz Tršan so predstavili seznanjanje z gradivom v arhivih na Bavarskem, gradivu pri izseljencih v ZDA in Kanadi, v Avstriji, v Italiji, na Češkem, Madžarskem, v Franciji, Angliji, v na novo nastalih državah na ozemlju nekdanje Jugoslavije ...¹⁹

V novejšem času je bila ta tematika obdelana v seriji publikacij Arhiva Republike Slovenije Vodniki po gradivu, pomembnem za Slovenijo in Slovence v tujih arhivih. Do sedaj so bili izdani: Vodnik po arhivskem gradivu o Jugoslaviji v Državnem osrednjem arhivu ČSR v Pragi, Petra Ribnikarja Vodnik po arhivskem gradivu za zgodovino Slovencev in drugih narodov nekdanje Jugoslavije v Centralnem državnem arhivu v Rimu (s sodelavci uredil France M. Dolinar), Vodnik po arhivskem gradivu o Sloveniji v oblastnih, okrajnih in podjetniških arhivih Češke republike (1212–1945; uredil Pavel Rafaj s sodelavci), Vodnik po arhivskem gradivu o Prekmurju v Arhivu Železne županije v Sombotelu (1849–1860), 1. del, (zbral Antoša Leskovec, za objavo pripravila, dopolnila in uredila Aleksandra Serše) in deloma v to skupino lahko štejemo še Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica Andreje Klasinc Škofljanec, v katerem je evidentirano gradivo slovenskih izseljencev, nastalo v tujini.²⁰ Našteti vodniki ali tudi kot še npr.: Arhivsko gradivo društev v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu avtorja Petra Pavla Klasinca predstavljajo le zaključena tematska evidentiranja virov za zgodovino Slovencev oziroma nekateri še virov za zgodovino drugih narodov nekdanje Jugoslavije.

Naj omenim še prispevke o izseljenskem gradivu, ki je nastajalo in v manjši meri še nastaja in tudi ostaja zunaj naših meja v nasprotju z že prej omenjenim izseljenskim gradivom, ki ga je v okviru Studia Slovenica zbral Janez Arnež in ga prepeljal v Slovenijo. V okviru projekta Stanje arhivskega, muzejskega in knjižničnega gradiva med Slovenci po svetu, ki sta ga izvajala Inštitut za slovensko izseljenstvo Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti in Ljubljani

in Znanstvenoraziskovalno središče Koper. Nekaj podatkov o stanju tega gradiva v Avstraliji, Franciji in Luksemburgu so zbrali in objavili: Breda Čebulj Sajko, Aleksej Kalc in Marjan Drnovšek,²¹ nekaj prispevkov pa je bilo predstavljenih le na seminarju za slovenske izseljenske arhivarje²² in med njimi nekaj zelo pozitivno naravnanih v smislu ohranjanja dediščine izseljencev (npr. v Kanadi).²³ Pri izseljeniškem gradivu pa moram vsekakor omeniti še niz publikacij, ki jih z veliko truda izdaja Arhivsko društvo Slovenije (Viri).²⁴ Kar nekaj avtorjev, na primer Marjan Drnovšek, Andrej Vovko, Bogdan Kolar, Darko Friš ..., je v posameznih številkah objavilo izseljensko gradivo, ki je "slovenskega izvora" in bo verjetno ostalo v tujini.²⁵ Celoten pregled odnosa naše države oziroma njenih predhodnic do izseljenskega gradiva pa je predstavljen v prispevku Marjana Drnovška v Žontarjevem zborniku.²⁶

Ne nazadnje pa k evidentiranju gradiva lahko štejemo tudi objave virov, kot so Vizitacijski zapiski goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774²⁷ ali pa Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 = Josephinische Landesaufnahme 1763–1787²⁸ ali tudi objave v seriji publikacij Zbirka Viri, ki jih izdaja Arhivsko društvo Slovenije, ki velikokrat predstavljajo tudi arhivsko gradivo, nastalo zunaj naše države²⁹ in seveda tudi v skoraj v vsakem zgodovinskem prispevku in tudi v tehniški literaturi³⁰ najdemo citirano gradivo, ki je zunaj našega ozemlja.

²¹ *Arhivi* 27 (2004), št. 2, str. 189–208.

²² Potekal je v Ljubljani od 17.–24. 5. 2003, del tudi v prostorih Arhiva RS.

²³ Arhiv RS hrani fond AS 1284, Vzajemna podpora zveza v Kanadi (1933–1944) in AS 1408, Zbirka gradiva Slovencev v Kanadi (1978–1996). V obeh primerih je arhivsko gradivo v Kanadi mag. Milica Trebše Štolfa uredila, popisala, izdelala kopije in jih dostavila v Slovenijo.

²⁴ Dolinar, France M.: Zbirka Viri, str. 65–68.

²⁵ *Viri* 20 (2005) z naslovom Slovenci v zamejstvu in po svetu ter mednarodno priznanje Slovenije prav tako obravnava izseljensko problematiko.

²⁶ Drnovšek, Marjan: Odnos do slovenskega izseljenskega gradiva, str. 215–224.

²⁷ Izdane v treh knjigah, ki so izšle v Gorici, Ljubljani in Celovcu v okviru mednarodnega projekta.

²⁸ Vodja projekta, toponomija kart, indeks, redakcija Vincenc Rajšp, transliteracija in prevod Majda Ficko, Marija Grabnar, Vladimir Kološa, Aleksandra Serše, Drago Trpin, zv. 1–7.

²⁹ Npr.: *Viri* 3 (1990): Slovenski Izseljenci. *Viri* 4 (1991): Korespondenca Albina Prepeluha Abditusa. *Viri* 6 (1993) in *Viri* 8 (1995): Korespondenca Kazimirja Zakrajška.

³⁰ Opozoril bi na tehnično, gradbeno, kmetijsko dokumentacijo, ki je nastajala in še nastaja ob delovanju naših podjetij v tujini.

¹⁹ Zbornik, ki je izšel ob 18. zborovanju arhivskega društva Slovenije v Postojni leta 1999 (*Evidentiranje virov za zgodovino Slovencev v tujini / Novosti v slovenski arhivski zakonodaji / Arhivski informacijski sistem: 18. zborovanje*).

²⁰ Gradivo je zbral, odkupil in prepeljal v domovino dr. Janez Arnež (John A. Arnez) zgodovinar, pisec številnih zgodovinskih razprav, vodja raziskovalnega inštituta Studia Slovenica s sedežem v Ljubljani in Silver Springu, Maryland (ZDA).

Zakonska osnova

Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini sedaj utemeljuje³¹ Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA),³² ko razlaga dejavnosti arhivov; v 6. alineji 1. točke 53. člena (v okviru javne službe arhivi opravljajo): "... evidentiranje arhivskega gradiva, ki je v tujini in se nanaša na Slovenijo in Slovence, dopolnjevanje lastnega gradiva z reprodukcijami tega gradiva ter izdelovanje vodnikov in drugih pripomočkov o arhivskem gradivu". Skoraj celotni 56. člen pa je namenjen rezultatom evidentiranja, evidencom, ki nastanejo ob tem delu: "Državni arhiv vodi zbirno evidenco javnega arhivskega gradiva v državi in evidenco arhivskega gradiva v tujini, ki se nanaša na Slovenijo in Slovence ..." in da se navedeni evidenci hranita trajno.

Podrobneje je to že po prejšnjem arhivskem zakonu (ZAGA) urejal še Pravilnik o strokovni obdelavi in evidencah arhivskega gradiva,³³ Uradni list RS, št. 59/1999. V 19. členu je najprej navedeno, kaj mora evidenca o arhivskem gradivu, ki je zunaj države ter zadeva Slovenijo in Slovence, obsegati: "... zaporedno številko, datum vpisa, naziv arhiva, ki brani arhivsko gradivo, signaturo fonda ali zbirke, iz katere je bilo arhivsko gradivo evidentirano, ime fonda oziroma zbirke, obdobje nastanka popisane arhivskega gradiva, ime in priimek osebe (oseb), ki je popisovala arhivsko gradivo, čas popisovanja arhivskega gradiva". 20. člen: "Dokumentacija o arhivskem gradivu, ki je izven države ter zadeva Slovenijo in Slovence, obsega: popise, inventarje, vodnike in druge pripomočke, ki so jih izdelali tuji arhivi; popise, inventarje, vodnike in druge pripomočke, ki so nastali kot rezultat evidentiranja takega gradiva; popise posnetkov ali kopij (ne glede na način izdelave) takega arhivskega gradiva, ki so bile pridobljene zaradi dopolnitve gradiva v arhivih ali zaradi raziskovalnih potreb" v 21. členu: "Arhivi in druge javnopravne osebe, ki so evidentirale arhivsko gradivo, ki je izven države ter zadeva Slovenijo in Slovence ali pridobile posnetke ali kopije takega arhivskega gradiva, morajo po končanem evidentiranju oziroma po pridobitvi posnetkov ali kopij arhivskega gradiva dostaviti Arhivu Republike Slovenije arhivske pripomočke iz druge alineje prejšnjega člena. Popis mora temeljiti na fondu, iz katerega je bilo evidentirano arhivsko gradivo" in v 22. členu: "Arhiv Republike Slovenije objavi vsako leto seznam dokumentacije o arhivskem gradivu iz druge alineje

20. člena tega pravilnika, ki jo je prejel v preteklem letu." Skratka citirani Pravilnik predpisuje evidenco o arhivskem gradivu, ki je zunaj države in zadeva Slovenijo in Slovence, s predpisano dokumentacijo, ki jo po zakonu vodi Arhiv Republike Slovenije s podatki, ki jih morajo posredovati vsi arhivi in javnopravne osebe, ki evidentirajo gradivo.

V prejšnjem odstavku sem namenoma uporabil starejši Pravilnik o strokovni obdelavi in evidencah arhivskega gradiva, ker se mi zdi preglednejši kot 90. člen Uredbe o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (Uradni list RS, št. 86, 11. 8. 2006, stran 9276). Pravilnik seveda dopolnjuje zakon, ki določa, kaj naj bi upoštevali arhivisti pri evidentiranju arhivskega gradiva v tujini, ki se nanaša na Slovenijo in Slovence. Celotno področje evidentiranja v tujini je utemeljeval v štirih členih,³⁴ v novejši Uredbi pa so vsi ti parametri, tudi isti (brez razlike, tudi vejice in pike) združeni samo v enem členu.

Izpolnjevanje zakonske osnove

Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini po sedanjih arhivski zakonodaji določajo del 53. člena in skoraj celotni 56. člen Zakona o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA)³⁵ in 90. člen Uredbe o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva,³⁶ ki pa se vsebinsko in tehnično ne razlikuje od prejšnjega 11. člena Zakona o arhivskem gradivu in arhivih³⁷ in 20. in 22. člena Pravilnika o strokovni obdelavi in evidencah arhivskega gradiva.³⁸

Zakonodaja o arhivskem gradivu, ki je zunaj države ter zadeva Slovenijo in Slovence, določa, kako naj bi bile evidence izdelane, kaj morajo vsebovati, kakšne oblike ali izvora je lahko dokumentacija, upoštevajoč tudi kopije, s katerimi se dopolnjuje lastno arhivsko gradivo. Po končanem evidentiranju arhivskega gradiva v tujih institucijah, ki hranijo za nas pomembno arhivsko gradivo, ali pridobitvi kopij arhivskega gradiva pa morajo popisovalci oz. vsi arhivi in javnopravne osebe dostaviti Arhivu Republike Slovenije rezultate opravljenega dela. "Arhiv Republike Slovenije objavi vsako leto seznam dokumentacije o arhivskem gradivu ...".³⁹ Zako-

³¹ V prejšnjem Zakonu o arhivskem gradivu in arhivih (ZAGA), Uradni list RS, št. 20/1997 je bilo to utemeljeno v drugem poglavju (Javna arhivska služba) v 8. členu, v "opisu del in nalog Arhiva Republike Slovenije".

³² Uradni list RS, št. 30/2006.

³³ Členi 19. do 22., Uradni list RS, št. 59/1999.

³⁴ L. c. op. 31.

³⁵ Uradni list RS, št. 30/2006.

³⁶ Uradni list RS, št. 86/06.

³⁷ Uradni list RS, št. 20/1997, 32/1997.

³⁸ Uradni list RS, št. 59/1999.

³⁹ 4. tč. 90. člena Uredbe o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva, Uradni list RS, št. 86/06.

nodaja torej obvezuje Arhiv Republike Slovenije, da vsako leto objavi seznam dokumentacije s popisi, inventarji, vodniki, sezname kopij in drugimi pripomočki o arhivskem gradivu, evidentiranem v tujini v preteklem letu.

V preteklosti je bilo izdanih že nekaj objav, vodnikov po arhivskem gradivu v tujini, vendar so vezani na določene arhive, fonde ali zbirke.⁴⁰ V glavnem so bili izdani vodniki, ki predstavljajo le zaključena tematska evidentiranja virov za zgodovino Slovencev oziroma v nekaterih primerih še virov za zgodovino drugih narodov nekdanje Jugoslavije. Drugi rezultati evidentiranja pa so navadno končali v mapah, za vsak arhiv v tujini posebej in potem združeno v okviru ene države. Rezultati javnosti niso bili dovolj dobro predstavljeni in dohajalo se je celo, da je bilo isto gradivo v tujini evidentirano večkrat.

Objave evidentiranega arhivskega gradiva v tujini

Zaradi zakonske osnove in tudi iz povsem praktičnih razlogov je bilo v Arhivu Republike Slovenije odločeno, da bo rezultate objavjal v periodični publikaciji, Obvestila. Le ta so nekdanj izhajala štirikrat na leto v tiskani obliki, sedaj pa izhajajo v elektronski obliki na internetni strani Arhiva RS, z izjemo prve številke vsako leto, v kateri so objavljena poročila o delu Slovenskih arhivov, ki je tudi natisnjena. Kot že samo ime pove, so v Obvestilih objavljene kratke novičke oziroma poročila ob dogodkih, ki so povezani z arhivi in arhivsko stroko. Med drugimi obstaja tudi poglavje, rubrika Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini in v njej so objavljena samo poročila o evidentiranju arhivistov v določeni instituciji v tujini, razne oblike popisov, seznamov, inventarjev, vodnikov in drugih pripomočkov o arhivskem gradivu pa ne, ker bi bil s tem podprt koncept kratkih novičk. In zato je bilo tudi odločeno, da bodo rezultati evidentiranja v tujini v preteklem letu v tujini objavljeni tudi v samostojni publikaciji kot Obvestila št. 2.

Okvir za pripravo prve tovrstne publikacije je bilo Poročilo o delu slovenskih arhivov za leto

2004 – 9. poglavje: *"Evidentiranje arhivskega gradiva v tujini v letu 2004, iz katerega je bilo razvidno v kateri državi in v kateri instituciji so določeni arhivisti evidentirali"*.

Določen sem bil za urednika in po pregledu evidence o arhivskem gradivu, ki je zunaj države ter zadeva Slovenijo in Slovence, sem ugotovil, da v Arhiv Republike Slovenije še niso bili dostavljeni vsi popisi in drugi pripomočki, ki so nastali pri evidentiranju v tujih arhivih, muzejih in knjižnicah. Nekateri so bili že v digitalni obliki (to je tehnično najprimerneje za objavo), nekateri so bili samo v pisni obliki in potem še nekateri, o katerih ni bilo nobenih podatkov, ker so preprosto "pozabili" rezultate evidentiranja v preteklem letu posredovati Arhivu Republike Slovenije. Z dopisi, elektronsko pošto in še po telefonu sem zahteval, prosil, mledoval, tečnaril za manjkajoče podatke, groziti namreč nisem mogel, ker mi niso dali nobenih pooblastil.

In tako je prišlo do prve kompleksne objave evidentiranja poročil, popisov, seznamov ..., ki so nastali kot rezultat evidentiranja vseh slovenskih arhivov v letu 2004. Vsak popis o evidentiranju ima na začetku generalije, tabelo z osnovnimi podatki: država (evidentiranja), uradni naziv ustanove in kraj, (v katerem je potekalo evidentiranje), fond ali zbirka, v kateri je potekalo evidentiranje, cilj evidentiranja, (zakaj evidentiranje), arhivist, ki je opravljal evidentiranje, naziv arhiva, ki je opravil evidentiranje (v katerem arhivu je arhivist, ki je to delo opravil, zaposlen), število delovnih dni in datum (evidentiranja) in še opombe. Potem je dodan popis oziroma poročilo, v obliki, kakršno so posredovali arhivisti. Če so arhivisti zaključili v letu 2004 delo v fondu ali zbirki, so bili dodani še popisi iz prejšnjih let, tako da so objavljeni rezultati evidentiranja v celoti.

Rezultate evidentiranja sem nekako sestavil v skupni dokument. Delo urednika ni bilo lahko, že zaradi tehničnih razlogov – različnih načinov popisovanja, evidentiranja in uporabe različnih programov. Poročila, popise, sezname ..., sem (smo) ohranili v obliki, kakršno so posredovali avtorji, z izjemo nekaj tehničnih rešitev. Ker še v nobeni objavi nisem opazil navodil za evidentiranje v tujini,⁴¹ sem v prilogi za leto 2005 kot Navodila avtorjem prispevkov dodal Trenutno veljavna navodila,⁴² ki naj

⁴⁰ Kot npr. Vodnik po arhivskem gradivu o Jugoslaviji v Državnem osrednjem arhivu ČR v Pragi, Vodnik po arhivskem gradivu za zgodovino Slovencev in drugih narodov nekdanje Jugoslavije v Centralnem državnem arhivu v Rimu, Vodnik po arhivskem gradivu o Sloveniji v oblastnih, okrajnih in podjetniških arhivih Češke republike, (1212–1945), Vodnik po arhivskem gradivu o Prekmurju v Arhivu Železne županije v Sombotelu, (1849–1860), Vodnik po arhivskem gradivu Studia Slovenica.

⁴¹ Izjema je predlog t. i. evidenčni listek fonda (zbirke) – Umek, Ema: Raziskovanje, evidentiranje in snemanje arhivskega gradiva, str. 14–16, v obliki teksta je delno ponovil še Dolinar, France M.: Evidentiranje arhivskega gradiva za zgodovino Slovencev, str. 7–11.

⁴² Obrazec naj bi bil sprejet aprila 1991, ko so ga oblikovali

bi jih arhivisti vsebinsko upoštevali pri evidentiranju arhivskega gradiva v tujini.⁴³ Upoštevali pa naj bi tudi dogovor, da naj bi poleg evidentiranja v zamejskih in drugih arhivih, v katerih pokrajinski arhivi zbirajo podatke za lokalno zgodovino svojega področja, hkrati evidentirali tudi vse preostalo gradivo nacionalnega pomena, ki bi ga odkrili pri svojem delu.⁴⁴ K izdaji Evidentiranja arhivskega gradiva, ki je zunaj države ter zadeva Slovenijo in Slovence v letu 2006, pa sem kot Priporočila avtorjem prispevkov dodal dobresedni prepis 90. člena Uredbe o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva.⁴⁵

Reševanje problematike ali zgolj pobožne želje o evidencah arhivskega gradiva, ki je zunaj države ter zadeva Slovenijo in Slovence

Samo evidentiranje navadno poteka s preverjanjem podatkov po arhivskih popisih in inventarjih; z arhivskimi pripomočki za uporabo, kar je razmeroma hitro izdelan pregled gradiva z določeno tremo, ki pa žal samo nakazuje, katere podatke bi v gradivu lahko pričakovali. Drugi, zahtevnejši pa je pregled po samem arhivskem gradivu, dopolnjen še z izdelavo kopij "pomembnejšega" arhivskega gradiva. Rezultati v drugem primeru so popolnejši, dobimo natančno določene podatke, delo pa je dolgotrajno in zamudno in kot vsa evidentiranja seveda zahteva še večjo mero sistematike.

Vsebinsko je problematika evidentiranja že skoraj dorečena (nikoli ne smemo biti zadovoljni z doseženimi rezultati), tehnično pa še vedno skoraj korakamo na mestu. V uporabi so različni računalniški programi in različni pristopi, ki so posameznemu raziskovalcu po godu. Glede na različne načine popisovanja in oblike popisov menim, da se bo treba v prihodnosti dogovoriti, ali bodo upoštevani osnovni elementi za popisovanje, ki jih priporočajo mednarodni standardi za popisovanje arhivskega gradiva oziroma tehnično določiti elemente popisovanja (mogoče tudi nivo) in obliko popisov. Tako bo ob objavi manj nepotrebnega dela, podatki bodo s poenotenim načinom uporabe elementov popisovanja pri evidentiranju arhivskega

gradiva v tujini reprezentativnejši, prihodnje objave pa vsekakor preglednejše in popolnejše.

Skratka, pogrešam(o) še temeljit dogovor o tehnični izpeljavi evidentiranja.

Viri in literatura

Viri

Pravilnik o strokovni obdelavi in evidencah arhivskega gradiva, Uradni list RS, št. 59/1999.

Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva, Uradni list RS, št. 86/2006.

Literatura

Arhivom na pot. *Arhivi I* (1978), št. 1, str. 5.

Dolinar, France M.: Evidentiranje arhivskega gradiva za zgodovino Slovencev v arhivih izven Slovenije. *Arhivi 11* (1988), št. 1–2, str. 7–11.

Dolinar, France M.: Zbirka Viri. *Arhivi 27* (2004), št. 1, str. 65–68.

Drnovšek, Marjan: Odnos do slovenskega izseljenskega gradiva: nekaj primerov iz 20. stoletja. *Arhivi 25* (2002), št. 1, str. 215–224.

Evidentiranje arhivskega gradiva, ki je izven države ter zadeva Slovenijo in Slovence v letu 2005. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2006 (Obvestila/Arhiv Republike Slovenije; letn. 22, št. 2).

Evidentiranje arhivskega gradiva, ki je izven države ter zadeva Slovenijo in Slovence v letu 2006. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2007 (Obvestila/Arhiv Republike Slovenije; letn. 23, št. 1).

Evidentiranje virov za zgodovino Slovencev v tujini / Novosti v slovenski arhivski zakonodaji / Arhivski informacijski sistem: 18. zborovanje, Postojna, 29. 9. do 1. 10. 1999 (ur. Miran Kafol, Mija Mravljja). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1999.

Janša-Zorn, Olga: Anton Koblar in Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. *Arhivi 25* (2002), št. 1, str. 129–136.

Klasinc Škofljanec, Andreja: *Vodnik po arhivskem gradivu Studia slovenica*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2005.

Kos, Milko: *Gradivo za starejšo zgodovino Slovencev v arhivih izven naših meja*. Beograd: Savez društva istoričara Jugoslavije, 1963.

Miličević, Milica: Arhivska gradja za istoriju Slovenije u fiodovima arhiva Jugoslavije. *Arhivi 11* (1988), št. 1–2, str. 78–86.

Ribnikar, Peter: *Vodnik po arhivskem gradivu o Jugoslaviji v Državnem osrednjem arhivu ČSR v Pragi*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1989 (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Vodniki; 1).

na skupnem sestanku arhivisti, ki evidentirajo v tujini pod vodstvom koordinatorskega dr. Dolinarja. Prim. Trpin, Drago: Poročilo o evidentiranju virov za zgodovino Slovencev v avstrijskem državnem arhivu, str. 36–37.

⁴³ *Evidentiranje arhivskega gradiva, ki je izven države ter zadeva Slovenijo in Slovence v letu 2005*, str. 248.

⁴⁴ Trpin: o. c., str. 37

⁴⁵ Uradni list RS, št. 86/2006. *Evidentiranje arhivskega gradiva, ki je izven države ter zadeva Slovenijo in Slovence v letu 2006*, str. 353.

Trpin, Drago: Poročilo o evidentiranju virov za zgodovino Slovencev v Avstrijskem državnem arhivu. *Evidentiranje virov za zgodovino Slovencev v tujini / Novosti v slovenski arhivski zakonodaji / Arhivski informacijski sistem*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1999, str. 36–37.

Umek, Ema: Raziskovanje, evidentiranje in snemanje arhivskega gradiva v tujih arhivih. *Arhivi I* (1978), št. 1, str. 14–16.

Umek, Ema: Zaključki iz referatov Slovenjgraškega arhivskega zborovanja o raziskovanju in evidentiranju virov za slovensko zgodovino. *Arhivi I* (1978), št. 1–2, str. 41–42.

Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. 4. del: Slovenci v zamejstvu in po svetu ter mednarodno priznanje Slovenije. *Viri 20* (2005).

Vodnik po arhivih Slovenije. Ljubljana: Društvo arhivarjev Slovenije, 1965.

Vodnik po arhivskem gradivu o Prekmurju v Arhivu Železne županije v Sombotelu. 1. del: 1849–1860 (ur. Antoša Leskovec, Aleksandra Serše). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije 2003.

Vodnik po arhivskem gradivu o Sloveniji v oblastnih, okrajnih in podjetniških arhivih Češke republike (1212–1945). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2000.

Vodnik po arhivskem gradivu za zgodovino Slovencev in drugih narodov nekdanje Jugoslavije v Centralnem državnem arhivu v Rimu 1918–1947. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1992 (Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Vodniki; 2).

Žontar, Jože: Predpisi, ki urejajo arhivsko dejavnost. *Arhivi 4* (1981), št. 1–2, str. 5–36.

Žumer, Vladimir: Poročilo uredniškega odbora glasila Arhivskega društva in arhivov Slovenije. *Arhivi XII* (1989), št. 1–2, str. 69.

Föderativen Republik Jugoslawien.

Mit der Evidenzführung von Archivgut in ausländischen Archiven begann sich professionell als Erster Milko Kos zu beschäftigen, der eine Art Prioritätsliste der Archive im Ausland erstellte. Eine systematische Übersicht über die Archive im Ausland, die für Slowenen wichtiges Archivgut aufbewahren, war schon im ersten gesamtslowenischen "Führer" von 1965 zu finden, was mit der 7. Versammlung der Archivare des Slowenischen Archivvereins in Slovenj Gradec fortgesetzt wurde. Anlässlich des 20. Vereinsjubiläums wurde auch die Meinung vertreten, mit der Herausgabe einer eigenen Zeitschrift zu beginnen, in der auch diesbezügliche Aufsätze und Referate veröffentlicht würden. Das Thema wurde am runden Tisch anlässlich des 100. Jubiläums des Vorgängers des Archivs der SRS und auf der 18. Beratung des Slowenischen Archivvereins in Postojna neuerlich aufgegriffen.

Einige abgeschlossene Evidenzen wurden in den Führern durch das für Slowenien und die Slowenen wichtige Archivgut in ausländischen Archiven des Archivs der Republik Slowenien veröffentlicht. Bisher sind erschienen: Führer durch das Archivgut Jugoslawiens im Zentralen Staatsarchiv der ČSR in Prag, Führer durch das Archivgut für die Geschichte der Slowenen und der anderen Völker des ehemaligen Jugoslawien im Zentralen Staatsarchiv in Rom, Führer durch das Archivgut Sloweniens in staatlichen, Bezirks- und Unternehmensarchiven der Tschechischen Republik (1212–1945), Führer durch das Archivgut von Prekmurje im Archiv des Komitats Vas in Szombathely (1849–1860), 1. Teil. Zu dieser Gruppe kann noch der Führer durch das Archivgut Studia Slovenica, wo das im Ausland entstandene Archivgut slowenischer Emigranten zusammengestellt wurde, und noch die Publikationsserie Viri des Slowenischen Archivvereins gezählt werden, wo in einigen Nummern Archivgut "slowenischer Provenienz" veröffentlicht wurde, das aber voraussichtlich im Ausland verbleiben wird.

In der Vergangenheit wurde und auch heute wird diese Tätigkeit von Archivwissenschaftlern, Pädagogen, Museumskustoden, Bibliothekaren, Galeristen u. a. ausgeübt. Die Arbeit beginnt gewöhnlich mit der Überprüfung der Angaben in den Hilfsmitteln für die Verwendung von Archivgut, die eine erste Übersicht bieten, da sie nur einen Hinweis darauf geben, welche Angaben in dem Archivgut zu erwarten sind. Schwieriger ist die Durchsicht des Archivguts selbst, die noch mit der Anfertigung von Kopien des Archivguts von "größerer Bedeutung" ergänzt wird. Diese Tätigkeit wurde schon seit 1966

Zusammenfassung

EVIDENZFÜHRUNG VON ARCHIVGUT IM AUSLAND

Der Beginn der Evidenzführung von Archivgut für die Geschichte der Slowenen im Allgemeinen und zugleich auch außerhalb der Grenzen Sloweniens bzw. außerhalb der Grenzen seiner Vorgänger reicht in das 19. Jahrhundert zurück, als das Archivgut bereits von verschiedenen Institutionen, Vereinen und Einzelnen gesammelt und inventarisiert wurde. Verschiedene Listen und Evidenzen entstanden noch auf Grundlage der Abkommen über die Rückgabe von Archivgut aus den ehemaligen gemeinsamen Staaten, aus der gemeinsamen Monarchie an das ehemalige Königreich bzw. nun auch schon aus der ehemaligen Sozialistischen

mit den Archivgesetzen mit unwesentlichen Änderungen und Ergänzungen bis in unsere Tage geregelt. Im Einklang damit und auch aus ganz praktischen Gründen, zur Vermeidung von Überschneidungen, wurde im Archiv der Republik Slowenien die Entscheidung getroffen, die Ergebnisse als Evidenzführung von Archivgut im Ausland, betreffend Slowenien und die Slowenen (bislang sind 5 Nummern erschienen) in seiner periodischen Zeitschrift *Obvestila* zu veröffentlichen.

Das Problem der Evidenzführung kommt bei der Veröffentlichung der Evidenzen zum Ausdruck,

die inhaltlich schon fest umrissen, technisch aber noch unklar ist, da für die Evidenzführung verschiedene, dem einzelnen Forscher am besten entsprechende Computerprogramme und unterschiedliche Methoden verwendet werden. Meiner Ansicht nach sollten in Zukunft die verschiedenen Methoden der Erstellung und die Form der Verzeichnisse noch abgesprochen bzw. die Elemente der Erstellung (vielleicht auch deren Niveaus) und die Form der Verzeichnisse bestimmt werden. Die künftigen Veröffentlichungen würden demzufolge übersichtlicher und vollständiger sein.